

mevzu

sosyal bilimler dergisi | journal of social sciences

e-ISSN 2667-8772

mevzu, Mart/March 2024, s. 11: 591-595

**Sûfi Menâkıbnâmelerinde Âyet ve Hadislerin İşârî Yorumları isimli
Kitabın Deęerlendirmesi**

Mustafa CANLI

Prof. Dr., Kırklareli Üniversitesi

İlahiyat Fakültesi Hadis ABD,

Prof. Dr. Kırklareli University,

Faculty of Theology, Department of Hadith

canli20@hotmail.com

ORCID: 0000-0003-3041-6915

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Kitap Deęerlendirmesi / Research Article

Geliř Tarihi / Date Received: 10 Ocak / January 2024

Kabul Tarihi / Date Accepted: 30 Ocak / January 2024

Yayın Tarihi / Date Published: 15 Mart / March 2024

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Mart / March

Atıf / Citation: Canlı, Mustafa. "Sûfi Menâkıbnâmelerinde Âyet ve Hadislerin İşârî Yorumları isimli Kitabın Deęerlendirmesi". *Mevzu: Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (Mart 2024): 591-595.

İntihal: Bu makale, ithenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by ithenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/mevzu> | <mailto:mevzusbd@gmail.com>

Copyright © CC BY-NC 4.0

Âyet ve hadislerin yorumlanmasında sûfilere has bir yöntem olarak bilinen işârî yorum, başta tasavvuf olmak üzere tefsir ve hadis gibi birden fazla ilim dalını ilgilendirmektedir. Bu yorumlara dair yapılacak araştırmalar, sûfiler arasında kabul gören düşünce ve pratiklerin dini metinlerle ilişkisini tespit etmeye imkân sağlayabileceği gibi dini metin, anlam ve yorum ilişkisi çerçevesinde sûfî çevrelerin ilmî katkılarına da ışık tutacak mahiyettedir.

Cüveyriye İltuş tarafından kaleme alınan ve Diyanet Vakfı Yayınları tarafından neşredilen *Sûfî Menâkıbnâmelerinde Âyet ve Hadislerin İşârî Yorumları* adlı eser, işârî yorumu münhasıran konu etmesi bakımından dikkat çekicidir. Doktora çalışmasından kitap haline dönüştürülen söz konusu eserde yazar toplumsal, tarihî ve ilmî açılardan önemli gördüğü menâkıbnâmeleri merkeze almakta ve bu türde yazılan eserlerdeki âyet ve hadislerin yorumlarına dikkat çekmektedir. Bu noktadan hareketle yazar temelde belli başlı menâkıbnâmeleri esas alarak sûfilerin âyet ve hadislere dair işârî yorumlarını tespit edip incelemeyi amaçlarken aynı zamanda menâkıbnâmelerin seçiminde meşrep ve ekol farklılıklarını gözeterek sûfilerin yorumlarındaki benzerlik ve farklılıklara temas etme ve söz konusu yorumların zâhiri mânâyı olan ilişkisini değerlendirme gibi hedeflere de sahiptir.

Eser giriş ve sonuç bölümleri dışında iki ana bölümden müteşekkildir. Kavramsal ve tarihi çerçevenin sunulmaya çalışıldığı Birinci Bölüm’de menâkıbnâmeler ve işârî yorum hakkında genel bilgiler verilerek işârî tefsir, hadis ve işârî yorum gibi konuların detayları üzerinde durulmaktadır. Kitabın esasını teşkil eden ikinci bölümde ise sûfî menâkıbnâmelerinde mevcut bulunan kavramlar ve o kavramlarla ilgili ayet ve hadislerin işârî yorumları konu edilmiştir.

Yazarın Birinci Bölüm’de daha çok ikincil literatürden istifadeyle sunduğu çerçevede işârî tefsirin kökleri asr-ı saâdete dayandırılmaktadır. (s. 32) Zira yazara göre işârî tefsire dayanak olan tasavvuf, Hz. Peygamber ve ashâb-ı kirâmın zühd hayatında müşahhas hale gelmiştir. Tâbiîn ve tebeu’t-tâbiîn devirlerine de hususen önem atfeden yazar, bu dönemde yaşayan zühd sahibi kimselerin “bazı ayetleri kendi açılarından” tefsir etmeye başladıklarından bahsetmiş ve Hasan-ı Basrî’nin (ö. 110/728) işari tefsirin kurucularından kabul edilebileceğini ifade etmiştir. (s. 33) Tarihî gelişimin konu edildiği kısımda

daha çok işârî tefsirin ilk dönemdeki gelişimiyle yetinilmiş, eserde yorumlarına yer verilen sûfilerin dönemlerindeki duruma temas edilmemiştir.

Birinci Bölüm’de kavramsal çerçeveye ilgili olarak üzerinde durulan başlıklardan biri, âyet ve hadislerin işârî yorumu açısından önemli bir konu olan zâhir ve bâtın ayırımıdır. Yazar, Allah’ın hem ez-Zâhir hem de el-Bâtın olduğu, O’nun hem zâhirî hem de bâtınî nimetlerinin bulunduğu gibi hususlardan hareketle sûfilerin böyle bir ayırımın İslâm’ın özünde var olduğuna inandıklarını ifade etmektedir. (s. 43) Bu noktada yazarın dikkat çektiği husus ise bâtınî yorumun Kur’ân ve sünnete uygun olması ve İslâm’ın temel ilkelerine aykırı olmamasıdır. Bu kriter çerçevesinde sûfilerin işârî yorumlarına atıfta bulunan yazar, onların yorumlarını âyet ve hadislerdeki lafızların mânaları açısından değerlendirmekte, bu yorumlarının “işârât” diye isimlendirildiğinden bahsetmekte ve bunları bir yönüyle fıkhîteki kıyasa benzetmektedir. (s. 44) Bu anlamda fıkhîteki kıyasın da sahih ve bâtıl olanları olduğuna işaret eden yazar eserde birkaç farklı yerde vurguladığı üzere işârî yoruma baştan şüpheli ve önyargılı bakılmaması gerektiğini, bu yorumların zâhirî anlamla ilişkisi ve İslâm’ın temel ilkeleri karşısındaki durumu üzerinden değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır.

Hadislerin işârî yorumunu da birinci bölümde hususen bir başlık altında konu eden yazar, ilk dönem sûfilerin hadisleri yorumlamada bâtınî yorumlara az meylettiklerini, daha çok zâhirî ve işârî yorumda bulduklarını belirtmektedir. Söz konusu bâtınî yorumların sayıca az olmasından yola çıkan yazar, ilk dönemde sûfilerin bazı hadisleri anlama noktasında muhaddislerle aynı istikamete sahip olduklarını söylemektedir. Fakat eserde söz konusu iddialar somut örnekler üzerinden temellendirilmiş gözükmemektedir. Benzer şekilde genel olarak sûfiler ya da muhaddisler ifadeleri kullanılarak farklılıklara ve inceliklere temas edilmeden yeknesak gruplardan bahsediliyor izlenimi verilecek şekilde değerlendirmelerde bulunulmuştur. Bu ve benzeri temel iddiaların dile getirildiği ilk bölümde dikkat çeken eksikliklerden biri, yazarın bazen meseleleri genel bazı kabul ve bilgiler üzerinden ele almasıdır.

İkinci Bölümde menâkıbnâmelerde yer alan kavramlar çerçevesinde sûfilerin âyet ve hadislere dair işârî yorumları konu edilmektedir. Bu bölümde “Âlem” kavramından “Zühd” kavramına uzanacak şekilde alfabetik şekilde

sıralanan ve geniş bir yelpazeye sahip olan toplam elli yedi kavram alt başlıklarda ele alınmıştır. Alt başlıkların her birinde ilk önce konu edilen kavram hakkında genel bilgiler verilmiş, sonra söz konusu kavramla ilgili işârî yorumu konu olmuş âyet ve hadisler tablo halinde gösterilmiştir. Ardından bu âyet ve hadisler üzerine sûfîlerin yaptıkları yorumlara yer verilmiştir.

Yazar eserinin kapsamına dahil ettiği menâkıbnâmeler için temelde çeşitliliği kriter olarak kabul ettiğini belirtmektedir (s. 6). Buna göre yazar çeşitli meşreplere ve tasavvuf anlayışlarına sahip, farklı tarikat çevrelerinden isimlerin yorumlarına yer vermeyi tercih ettiğini ifade etmektedir. Böylelikle eserin temel iddia ve çıkarımlarının daha genel bir çerçeveye sahip olmasını hedeflemektedir. Bu minvalde yazar Abdülkadir Geylânî'den (ö. 561/1165-66) Murad Nakşibendi'ye (ö. 1264/1848) uzanan farklı bölge ve asırlarda yaşamış olan ve farklı tasavvufi anlayışlara sahip isimleri çalışmasına dahil etmiştir. Söz konusu geniş yelpaze farklı yorumları görme açısından dikkate değer bir çeşitlilik sunsa da çalışmanın odağını ve yorumların birbiriyle irtibatının sağlanmasını belirli ölçüde azaltmış gözükmektedir.

Eserde menâkıbnâmelerde geçen kavramların tespit edilmesi ve bütün bu kavramlar etrafında işârî yorumu yapılan âyet ve hadislere yer verilmesi işârî yorumla ilgili yapılacak çalışmalara önemli bir katkı olarak kabul edilebilir. Bu manada sûfîler nezdinde önemli kabul edilen çok sayıda merkezi kavram okurun dikkatine sunulmuştur. Aynı zamanda bu kavramlarla ilgili hangi âyet ve hadislerin öne çıktığını ve bunlarla ilgili yapılan yorumların çeşitliliğini görme imkânı sağlanmıştır. Bununla birlikte bazı konularda üç sayfaya ulaşan uzunca alıntılar yapılması (örnek olarak bk. 85-88; 109-111) ve işârî yorumlarla ilgili detaylı değerlendirmelerde bulunulmaması dikkat çekmektedir.

Kitap *Sûfî Menâkıbnâmelerinde Âyet ve Hadislerin İşârî Yorumları* başlığını taşımakla birlikte yazarın genel olarak işârî tefsire ağırlık verdiği görülmektedir. Mesela Birinci Bölüm'ün başlığı *Menâkıbnâmeler ve İşârî Tefsir* şeklindedir. Bu bölümde işârî tefsir merkeze alınırken (s. 21-49) hadislerin işârî yorumuna ayrılan sayfalar ise sınırlı kalmaktadır. (s. 49-53) Aslında kitabın genelinde de daha çok işârî tefsire yer verilmektedir. Ayrıca yazar, işârî yorumlarla ilgili "kontrol amaçlı olarak" İsmail Hakkı Bursevî'nin *Rûhu'l-Beyân* tefsirine mürâ-

caat edildiğini ifade etmektedir. (s. 7) Fakat burada söz konusu kontrolle neyin amaçlandığı tam olarak ifade edilmemiştir.

Eserde yer alan hadislerin hangi metinlerde yer aldığıyla alakalı genel olarak tespitlerde bulunulduğu görülmektedir. Sıhhati konusunda tartışmaların yapıldığı hadisler hakkında âlimlerin görüşlerinin aktarılması (örnek olarak bk. s. 76; 91; 110) ilgili hadislerin değerlendirilmesi açısından önemlidir. Buna mukabil bazen sadece hadislerin ve onlarla ilgili yapılan işârî yorumların zikredilmesiyle yetinilmiş ve hadislere dair ilave değerlendirmelerde bulunulmamıştır. Bazı konularda ise dipnotta hadisin kaynağı olarak hiçbir açıklama yapılmadan veya temel hadis kitaplarında bulunmadığı ifade edilmeden hadis metni olmayan bazı çalışmaların kaynak olarak gösterildiği (örnek için bk. s. 124) görülmektedir. İkinci Bölümde yer alan tablolarda âyetlerin referansları verildiği halde hadislerin verilmemiş olması her ne kadar metin içerisinde sonradan verilmiş olsa da bir eksiklik olarak göze çarpmaktadır. Ayrıca hadislerin bazen metninin verilmesi (örnek olarak bk. s. 75, 82, 88, 108) bazen de verilmemesi (örnek olarak bk. s. 58, 73, 113, 123) dikkat çekmektedir.

Bazılarına işaret ettiğimiz eleştirilebilecek yönlerine rağmen eser, sûfilerin işârî yorumlarının ele alınmasının gerekliliğini ortaya koyması ve bunu belirli bir çerçeveye odaklanarak yapmaya çalışması bakımından dikkate değer bir girişimdir. Yazarın sonuç kısmında bahsettiği üzere işârî yorumlara dair yapılacak daha detaylı ve karşılaştırmalı incelemeler söz konusu yorumları çeşitli açılardan değerlendirme imkânı sunacaktır. Böylece gerek ayet gerekse hadislerin sûfiler tarafından yapılan işârî yorumlarıyla alakalı genelgeçer bazı kabullerden ziyade daha detaylı ve dakik bilgilere ulaşılabilecektir.

Kaynakça

İltuş, Cüveyriye. *Sûfi Menâkıbnâmelerinde Âyet ve Hadislerin İşârî Yorumları*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020.